Archetype

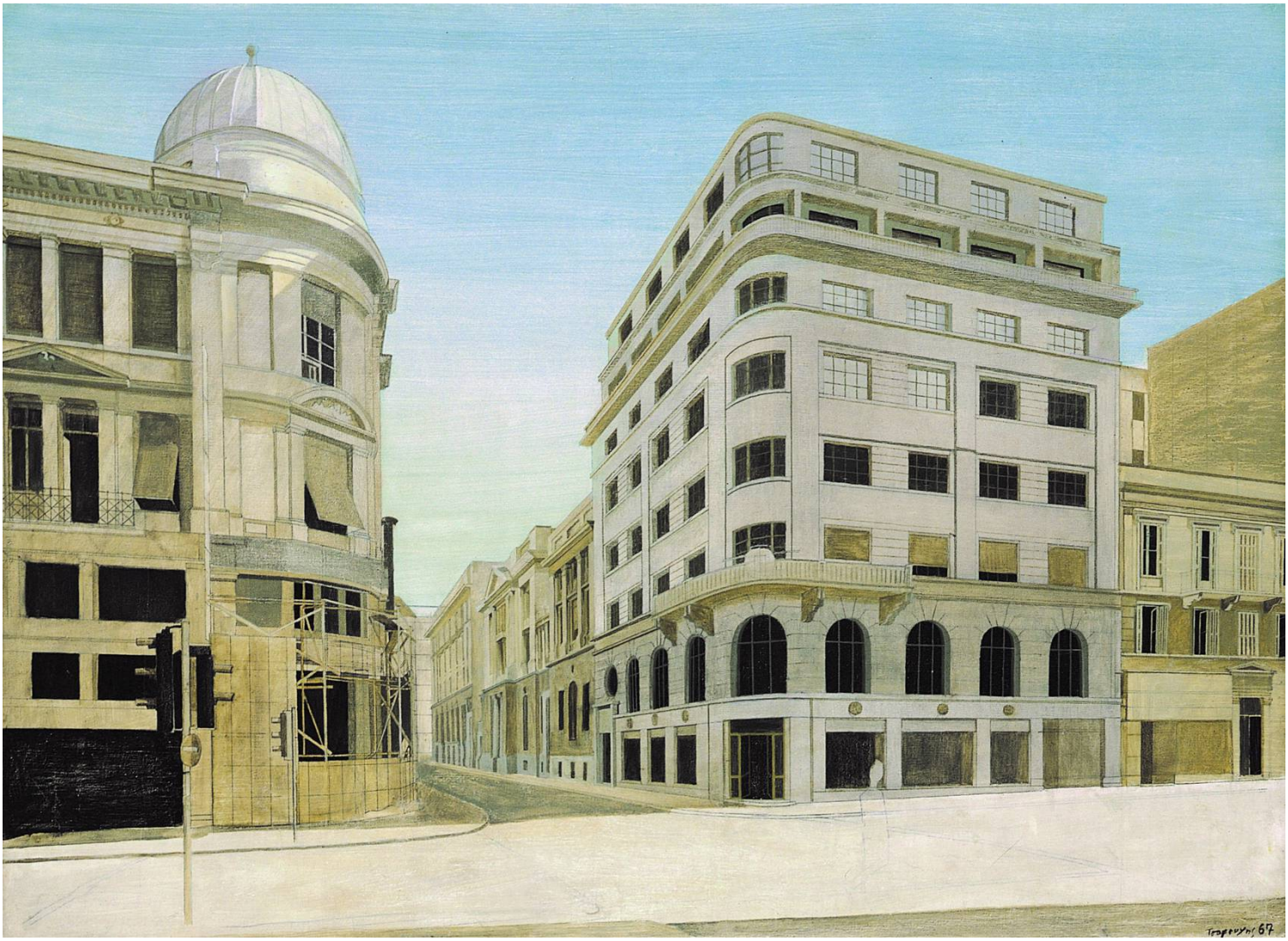

Ο αχρονικός συμβολισμός της οδού Σταδίου αρ. 40

Ανδρέας Γιακουμακάτος - 20/01/2025

Εικόνα Εξωφύλλου: Γιάννης Τσαρούχης, Τράπεζα Πίστεως, 1967. Η ελαιογραφία του Τσαρούχη αποτυπώνει το προγενέστερο κτίριο της Τράπεζας, στην ίδια θέση με το σημερινό. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα δοκιμή κτιρίου γραφείων για την ελληνική πρωτεύουσα, σχεδιασμένου το 1931 από τον Νικόλαο Νικολαΐδη (1891-1967)· φαίνεται ότι εδώ κύρια φροντίδα του αρχιτέκτονα είναι η «θεσμική» διατύπωση της εικόνας της τράπεζας, μέσω μιας υβριδικής μορφολόγησης αλλά και της αποφυγής των κλασικιστικών τρόπων που χαρακτήριζαν άλλα όμορα κτίρια τραπεζών της εποχής.

Η οδός Σταδίου, ο ωραιότερος δρόμος της Αθήνας για τον αστικό του ρόλο, τη μορφολογία και τις χωρικές ιδιότητες, καθώς και για τη γειτνίαση με το ιστορικό κέντρο της πρωτεύουσας, δανείζεται το όνομα από τον αρχικό σχεδιασμό της πόλης (1833) που προέβλεπε την κατάληξή του στο Παναθηναϊκό Στάδιο. Διαθέτει επίσης σπουδαίο αρχιτεκτονικό απόθεμα, νεοκλασικό και νεότερο, όπως για παράδειγμα το πρώτο κτίριο

στην Ελλάδα από οπλισμένο σκυρόδεμα (1907) στη γωνία Σταδίου και Κολοκοτρώνη, απέναντι από την Παλαιά Βουλή.

Ο αριθμός 40 της Σταδίου, στο οικοδομικό τετράγωνο που έχει χαρακτηριστεί ως «τραπεζικό», αντιστοιχεί στο Μέγαρο Διοίκησης της Τράπεζας Πίστεως. Για τον αρχιτέκτονα Νίκο Βαλσαμάκη η πρόκληση είναι σοβαρή, καθώς το 1977 καλείται να σχεδιάσει ένα νέο κτίριο μεγάλων διαστάσεων σε ιστορικό περιβάλλον, δυο βήματα από την Αθηναϊκή Τριλογία της Πανεπιστημίου και ανάμεσα σε ισχυρές κλασικιστικές παρουσίες της Σταδίου, όπως το συγκρότημα του Αρσακείου και το μέγαρο της Εθνικής Τράπεζας.

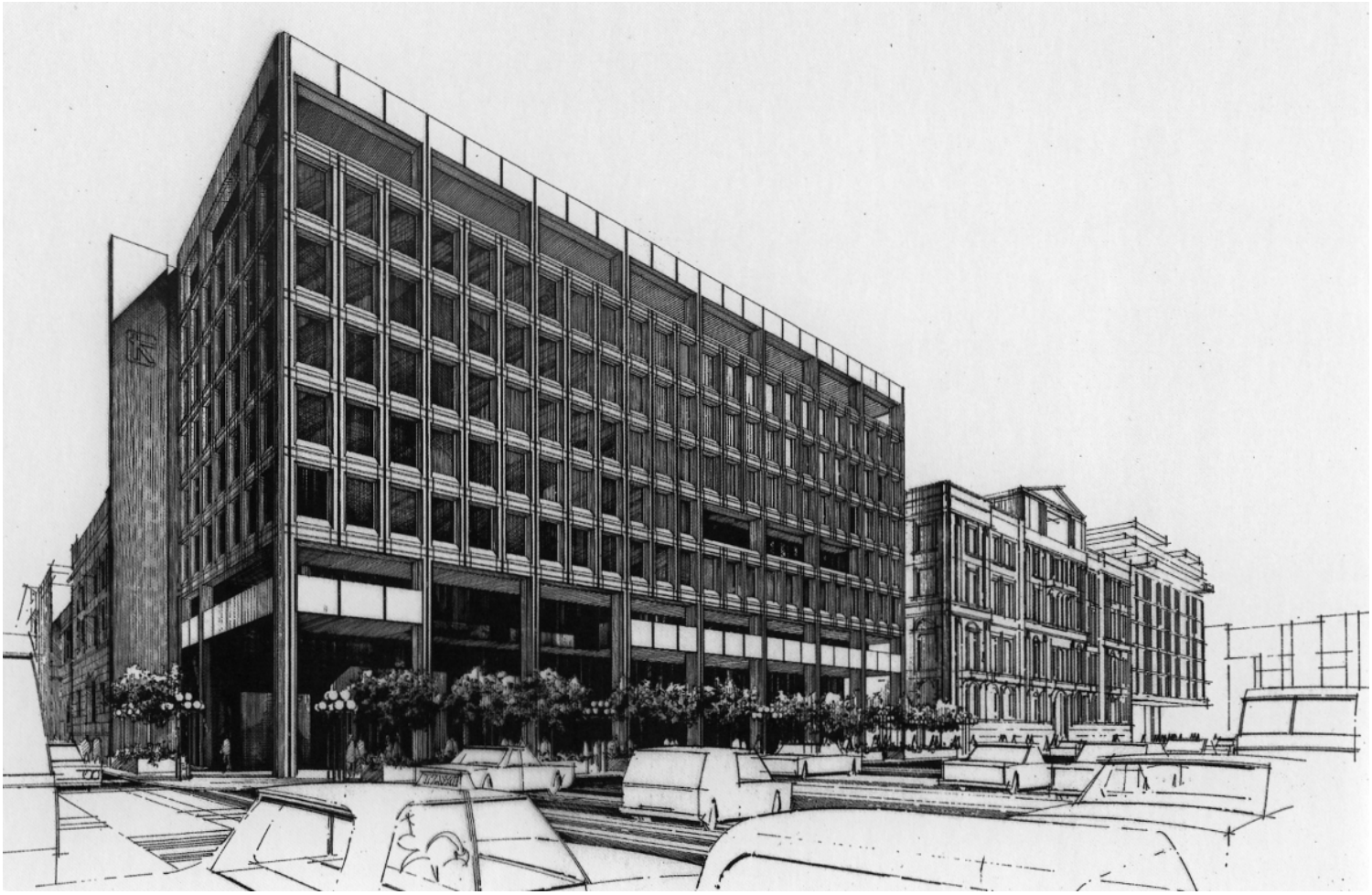

Νίκος Βαλσαμάκης, μελέτη για την Τράπεζα Πίστεως, 1977. Ένα τυπικό και ανώνυμο κτίριο γραφείων.

Ο Βαλσαμάκης καταλήγει το 1981 στον σχεδιασμό ενός κτιριακού όγκου που ευθυγραμμίζεται καθ΄ ύψος με τα ήδη υπάρχοντα ιστορικά κτίρια και εντάσσεται αρμονικά στον άξονα της οδού. Παρόλα αυτά διεκδικεί έναν χαρακτήρα ισχυρής εκφραστικής αυτονομίας σε σχέση με οτιδήποτε βρίσκεται γύρω του. Με τον λευκό μαρμάρινο όγκο του μετατρέπεται σε αρχιτεκτονική παρουσία με έντονη, διακριτή προσωπικότητα. Υιοθετεί μια γλώσσα υπαινικτικά «κλασική» μέσω της συμμετρίας των αναλογιών και της καθ’ ύψος διαβάθμισης πλήρων-κενών, με επιρροές από την αρχιτεκτονική στο Σικάγο του πρωτοπόρου Henry Hobson Richardson (Marshall Field Store, 1885-87). Ο πάντα ενημερωμένος Βαλσαμάκης, μετά τις επιδράσεις που δέχεται στην αρχή της καριέρας του από τους πρωτοπόρους του διεθνούς στυλ της Καλιφόρνιας (Schindler, Neutra), αντλεί τώρα από τα αμερικανικά παραδείγματα του ύστερου 19ου αιώνα.

Νίκος Βαλσαμάκης-Κώστας Μανουηλίδης, Τράπεζα Πίστεως, 1981-86. Το άλμα από την προηγούμενη μελέτη είναι εντυπωσιακό.

Henry Hobson Richardson, Marshall Field Store, Σικάγο, 1885-87 (κατεδ. 1930).

Η εποχή άλλωστε είναι ευνοϊκή: ο μεταμοντερνισμός κυριαρχεί στην εποχή του σχεδιασμού της Τράπεζας και ο Βαλσαμάκης τολμά τη διατύπωση μιας πρότασης, κάτω από τον Παρθενώνα, που να συνδιαλέγεται με την ιστορία της πόλης και τα πολιτισμικά συμφραζόμενα με τρόπο όμως λιτό, θα λέγαμε αθηναϊκό, χωρίς τις ακρότητες της μεταμοντέρνας κουλτούρας της εποχής. Άλλωστε η νομιμοποίηση της μνημειακότητας και της συμμετρίας στην αρχιτεκτονική είχε ήδη επιχειρηθεί με επιτυχία: το 1980 εγκαινιαζόταν στο παρισινό Μπομπούρ η περίφημη έκθεση «Les Realismes 1919-1939» που απενοχοποιούσε μέρος της αρχιτεκτονικής του ολοκληρωτισμού, με την ανάδειξη έργων όπως το εμβληματικό Μέγαρο του Ιταλικού Πολιτισμού στο σημερινό EUR της Ρώμης, μια αρχιτεκτονική «μεταφυσική» α λα Ντε Κίρικο.

Είναι επίσης άξιο προσοχής ότι δύο από τα σπουδαιότερα αθηναϊκά κτίρια του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα, το Ωδείο Αθηνών του Δεσποτόπουλου και η Τράπεζα Πίστεως του Βαλσαμάκη, εμφορούνται, με διαφορετικά βεβαίως κίνητρα και προθέσεις, από την «επιδίωξη του κλασικού». Και οι δύο αρχιτέκτονες είναι αδιαπραγμάτευτοι μοντερνιστές, ωστόσο σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή και πλαίσιο επανερμηνεύουν το πνεύμα του τόπου με τρόπο αντιακαδημαϊκό και έξω από τον χρόνο, μεταποιώντας με σύγχρονους όρους την ιδέα του κλασικού εναρμονισμένη με τη συλλογική ευαισθησία του καιρού τους.

Η Τράπεζα Πίστεως γίνεται έτσι τοπική και διεθνής μαζί. Σήμερα δεν είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε τις αρετές της εξαιτίας σοβαρών εργασιών ανακαίνισης. Δεν αμφιβάλλουμε όμως ότι μετά το τέλος των έργων θα μας αποκαλυφθεί το εξωτερικό κέλυφος όπως ακριβώς σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από τον Βαλσαμάκη, καθώς επίσης και ο εντυπωσιακός χώρος συναλλαγών με το πηγάδι φωτός που δωρίζει τον αττικό ουρανό στο εσωτερικό του κτιρίου.

Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Το Βήμα», 22 Δεκεμβρίου 2024.